

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
**ГОНЧАРУК Інни Вікторівни «Забезпечення енергетичної
незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого
розвитку»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством (051 Економіка). Галузь знань 05 –
Соціальні і поведінкові науки

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Розвиток агропромислового комплексу України, збереження і реалізація конкурентних переваг позиціонування агропродовольчої продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку, вкупі з формуванням добробуту нації на сучасному етапі – не видається можливим без урахування виключного впливу чинників забезпечення енергетичної незалежності. Безпосередньо актуальним аспектом вирішення проблеми є формування організаційно-інституційної моделі забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах пріоритетного використання відновлюваних джерел енергії, що відповідає стратегічним завданням, унормовує перспективні засади організації конкурентоспроможного розвитку галузі в умовах глобалізації. Для агропромислового комплексу України устаткування розвитку його структури, підвищення глобальної конкурентоспроможності є пріоритетним завданням, додаткову спроможність у вирішенні якого слід розглядати у ракурсі забезпечення енергетичної незалежності. У свою чергу методологічна проєкція шляхів забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу за рахунок пріоритетності

відновлюваних джерел енергії, значно розширює горизонти наукового пошуку. При цьому, конкретизація актуальності піднятої у дисертаційному дослідженні проблеми полягає в її зв'язку з інституційними умовами в яких розвивається агропродовольча система економіки України – вона у значній мірі залежна від зовнішнього енергопостачання, що уособлює додаткові ризики. Об'єктивне закріплення пріоритетності вирішення широкого кола завдань у розвитку агропромислового комплексу, інституціоналізації його секторів в глобальний економічний простір дає підстави вважати, що тема дисертації І.В. Гончарук не викликає сумніву за своєю актуальністю.

Представлене дисертаційне дослідження актуально вбудоване в дослідницьку тематику Вінницького національного аграрного університету, результативна його частина є складовою тем: «Розробка новітньої концепції використання відходів сільського господарства для забезпечення енергетичної автономії аграрних підприємств» (номер державної реєстрації 0119U100786, 01.2019-12.2021 рр.), «Створення технології виробництва біогазу шляхом оптимізації складу біологічної суміші на основі відходів тваринництва та рослинних компонентів» (номер державної реєстрації 0118U100527, 04.2018-12.2020 рр.), «Розробка економічної моделі виробництва біогазу з різних видів сировини та різних потужностей біогазових станцій та установок» (номер державної реєстрації 0120U100994, 12.2019-12.2020 рр.), «Управління розвитком економічних систем в умовах міжнародної конвергенції аграрного бізнесу» (номер державної реєстрації 0117U004204, 01.2017-12.2020 рр.), «Використання відновлюваних енергетичних ресурсів у формуванні системи енергозабезпечення сільських територій» (номер державної реєстрації 0118U001419, 04.2018-11.2018 рр.).

В межах зазначених тем представлено особистий внесок автора, який полягає у розробці науково-обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо: удосконалення теоретичних основ організаційно-економічного забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу з концептуалізацією на засади сталого розвитку і методичні формулювання критеріїв відновлюваності господарської системи; методології формування організаційно-економічних стимулів енергетичної незалежності агропромислового комплексу з обґрунтуванням ролі відновлюваних джерел енергії; здобувачем: економічно оцінено динаміку сучасного стану енергозабезпечення агропромислового комплексу з урахуванням потенціалу відновлюваних джерел енергії та ефективності їх використання; проаналізовано і дана економічна інтерпретація тенденціям зміни чинників формування енергетичного балансу АПК з економіко-математичним моделюванням енергетичної незалежності; запропоновано комплексне бачення розвитку біоенергетики у формуванні потенціалу забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу.

Оцінюючи дисертаційне дослідження ствердно наголошуємо на актуальності проведеного дисертаційного дослідження та відповідності його результатів пріоритетним завданням розвитку науки, що підтверджується органічним зв'язком з науковими програмами, темами, планами. Актуальність фундаментально підтверджена сучасною національною практикою забезпечення господарської системи агропромислового комплексу енергетичними ресурсами й формування інституційних умов цього процесу. Зазначене означає формалізацію узгодження досліджень в дисертації І.В. Гончарук з актуальними напрямками зокрема агроекономічних досліджень, конкретизуючи дослідницькі напрацювання автора.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Представлене дисертаційне дослідження за отриманими результатами наукового пошуку є науково-обґрунтованим і достовірним. Підстава для такого висновку – результати отримані на основі системного підходу до аналізу пріоритетних напрямів розвитку економічної науки, агрогалузевих її контурів, а головне – забезпечені із застосуванням різноманітних методів наукового пізнання, шляхом обробки значного масиву статистичної інформації, опрацювання великої кількості літературних джерел та нормативно-правових актів.

Об'єктом дослідження визначено сукупність процесів і явищ, що супроводжують формування і забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу. Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні засади формування і забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу.

Дисертантом сформульована мета дослідження щодо обґрунтування теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційних й оцінки економічних умов формування енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого розвитку.

В рамках і на досягнення мети за відповідним тематичним контекстом представлені наукові завдання, які спрямовані на системне опрацювання фундаментальних і прикладних засад заявленої предметної області наукового пошуку із задіянням обширної емпіричної бази висвітлення проблеми.

В дисертаційній роботі:

- системно обґрунтовані теоретичні основи формування енергетичної незалежності і сталого розвитку економічних систем (розділ 1), зокрема в цій частині: охарактеризовано еволюцію теоретичних засад енергетичної незалежності як суспільного і економічного явища (п. 1.1); здійснено теоретичні узагальнення наукових підходів, визначення і обґрунтування сутності енергетичної незалежності (п. 1.2); методично ідентифіковано роль енергетичної незалежності агропромислового комплексу у реалізації засад сталого розвитку (п. 1.3);

- запропоновано методологічний базис і основи формування енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого розвитку (розділ 2): розкрито методологію обґрунтування засад форсування енергетичної незалежності агропромислового комплексу (п. 2.1); визначено організаційно-економічні стимули енергетичної незалежності агропромислового комплексу України (п. 2.2); систематизовано теоретико-методичні засади визначення ролі відновлюваних джерел енергії у формуванні енергетичної незалежності (п. 2.3);

- проаналізовано сучасний стан й динаміку формування, а також використання потенціалу енергетичної незалежності агропромислового комплексу (розділ 3) в частині: здійснення системної економічної діагностики сучасного стану енергозабезпечення агропромислового комплексу (п. 3.1); економічної оцінки потенціалу агропромислового комплексу у розвитку відновлюваних джерел енергії (п. 3.2); характеристики зарубіжного досвіду формування енергетичної незалежності з використанням біологічних видів палив (п. 3.3);

- розкрито сучасний стан й інституційну динаміку організаційно-економічного забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу (розділ 4) у таких проблемних аспектах як: роль обігу земель сільськогосподарського призначення у формуванні сівозмін енергетичних культур для виробництва біопалив (п. 4.1); використання екобезпечних технологій безвідходного виробництва і використання біопалив у поповненні енергетичного балансу АПК (п. 4.2); створення економічної моделі оцінки впливу факторів на забезпечення формування енергетичної незалежності (п. 4.3);

- запропоновано стратегічні напрями формування енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого розвитку (розділ 5), зокрема: змодельовано оцінки пріоритетної ролі зелених технологій та інновацій в агропромисловому комплексі у контексті створення умов для забезпечення його енергетичної незалежності (п. 5.1); сформульовано інституційні пріоритети й доцільності державного регулювання розвитку біоенергетики (п. 5.2); здійснено стратегіко-організаційну ідентифікацію пріоритетів формування та реалізації державної політики в сфері енергоефективності (п. 5.3).

Обґрунтованість висунутих пошукувачем наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними статистичними матеріалами і літературними джерелами з фахових питань та використанням отриманих результатів в практичній діяльності з розробки інституційної політики й реалізації господарських заходів із забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого розвитку.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними, випливають з результатів дослідження, розкривають його мету, містять наукову новизну, мають теоретичну і практичну цінність.

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, забезпечена знанням і творчим використанням наукової методології та застосуванням сучасних методів проведення досліджень.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість результатів дослідження

Наукова новизна одержаних результатів включає нові знання, які створені в процесі дослідження і полягає у системному обґрунтуванні теоретичних, методологічних засад забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталості з глибокою оцінкою динаміки її формування – від організаційно-економічної складової до аналізу галузевих і загальноекономічних ефектів на національному рівні.

Результативними ознаками опонованої дисертації, які визначені нами як такі, що відносяться до надбань автора і становлять наукову новизну є наступні:

- запропоновані концептуальні положення щодо засад формування і реалізації державної політики в сфері енергоефективності, які включають заходи з удосконалення організаційно-економічного, регуляторного, інституційного забезпечення енергетичної незалежності як стратегічного пріоритету його функціонування для досягнення сталого розвитку (п. 5.3);

- теоретична модель концептуалізації енергетичної незалежності агропромислового комплексу із виокремленням і методологічним обґрунтуванням функціональних характеристик організаційно-економічних стимулів для її досягнення, до складу яких віднесено наступні: організаційно-економічні відносини суб'єктів ринку, організація виробництва і господарювання, організація управління, організація продовольчого забезпечення, організація інфраструктури ринку; теоретичну модель узгоджено із засадами «зеленого» зростання й сталого розвитку з пріоритетним представленням у цій сфері чинників сприяння розбудові системи використання відновлюваних енергетичних ресурсів (п. 2.2);
- методичні засади оцінки впливу факторів на забезпечення формування енергетичної незалежності на основі побудови економіко-математичної моделі оцінювання та прогнозування її рівня, застосовуючи теорію нечіткої логіки, що дозволило визначити критерії ефективності прийняття управлінських рішень у процесі реалізації енергетичної політики на національному й галузевому рівні (п. 4.3);
- визначена сутність і обґрунтовані теоретико-методологічні засади поняття «енергетична незалежність», що являє собою методично узгоджене поєднання організаційних, ресурсних, інституційних, функціональних статусів та індикацій ефективності економіки держави, господарських систем щодо формування комплексу якостей енергетичної безпеки, досягнення енергетичної ефективності й стабільності постачання гарантовано доступних видів енергії як традиційної, так і відновлюваної; теоретична модель пізнання економіки енергетичної незалежності, за оцінками функціональних ознак, полягає у визначенні її як системи

здійснюваних енергоощадних, енергозберігаючих заходів, а також із раціоналізації енергоспоживання у контексті забезпечення доступності енергії широкому колу споживачів на конкурентних засадах зі справедливим вартісним опосередкуванням (п. 1.1 і 1.2);

- запропоновані методичні положення і здійснено розрахунок потенціалу агропромислового комплексу у розвитку відновлюваних джерел енергії з метою формування його енергетичної незалежності, який базується на економічно обґрунтованій оцінці збалансування ресурсів галузі за такими напрямками, як виробництво біопалива, експорт сільськогосподарської продукції-сировини і гарантування національної продовольчої безпеки (п. 3.2);

- оцінки доцільності і можливостей застосування зелених технологій у забезпеченні інноваційного розвитку агропромислового комплексу як перспективних чинників забезпечення енергетичної незалежності, які включають заходи з екологізації виробництва, із запобігання кліматичним змінам, організації господарської інфраструктури для розбудови системи виробництва і споживання біологічних видів палива (п. 5.1);

- визначення ролі енергетичної незалежності агропромислового комплексу у реалізації засад сталого розвитку, що полягає у методологічному інтерпретуванні базового статусу цієї галузі у механізмі досягнення сталості за рахунок виключного значення її ресурсних можливостей для забезпечення активного розвитку відновлюваних джерел енергії, а також спроможності сформувавши доступ до них широким верствам населення (п. 1.3; п. 2.3);

- організаційно-економічні оцінки ролі екобезпечних технологій безвідходного виробництва і використання біопалив у поповненні енергетичного балансу АПК, які полягають у визначенні доцільності

використання переважної частини відходів сільського господарства, а також переробки продукції, що забезпечить поступальний рух галузі до досягнення критеріїв сталого розвитку (п. 4.2).

Результати дослідження імплементовані в науковій новизні мають високу теоретичну і практичну значимість.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації

Достовірність та об'єктивність результатів і пропозицій дисертаційної роботи Гончарук І. В. щодо вирішення проблем забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого розвитку підтверджується надзвичайно обширною апробацією наукових напрацювань: вони оприлюднені автором участю у міжнародних наукових та науково-практичних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, а також інших заходах; викладені та опубліковані в 37 наукових працях, у тому числі: 1 колективній монографії, 1 підручнику, 28 статтях у наукових фахових виданнях, із яких: 9 статей – у закордонних виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз; 7 статей – у наукових виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, а також 5 тез доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг опублікованого матеріалу становить 45,63 др.арк., з яких особисто здобувачеві належить 25,45 др.арк.

Зміст автореферату розкриває базові положення, висновки і пропозиції, що наведено в дисертаційному дослідженні. Характер видань і зміст наукових праць повністю відповідають вимогам атестаційної колегії МОН України, пропонованим для повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота класична за структурою, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи викладено на 447 сторінках. Основний текст дисертації становить 336 сторінок, містить 55 таблиць та 56 рисунків. Список використаних джерел нараховує 441 найменування, розміщене на 55 сторінках, 13 додатків, що розміщуються на 38 сторінках.

За своєю структурою наукова робота відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій. Пропозиції, методики і наукові положення детально розроблені та доведені до придатності для впровадження, використані в роботі органів влади, галузевого управління, виробництві, а також науковій, освітній, дорадчій діяльності, що підтверджено довідками: Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації (довідка №03.-01-39/3055 від 06.05.2020 р.); Державної екологічної інспекції у Вінницькій області (довідка №1316/13 від 06.04.2020 р.); ТОВ «Органік-Д» (довідка №65 від 06.04.2020 р.); Уладово-Люлинецької дослідно-селекційної станцією Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України (довідка № 28 а від 20.03.2020 р.); Вінницького національного аграрного університету (довідка № 01.1-60-548 від 21.05.2020 р.).

Дискусійні положення, зауваження та недоліки дисертаційного дослідження

Враховуючи достатній рівень обґрунтованості переважної більшості теоретичних і методологічних положень, звертаємо увагу на окремі недостатньо аргументовані результати та дискусійні питання опонованої дисертації, зокрема такі:

1) Методологічні засади формування енергетичної незалежності агропромислового комплексу, запропоновані в дисертації, загалом всеохопно окреслюють базис пізнання досліджуваної проблеми, є різносторонніми і водночас оптимальними за структурною будовою

концептуалізації пріоритетів з урахуванням засад сталості, проте деякого уточнення з доповненням потребує теоретична модель формування енергетичної незалежності (п. 2.1, рис. 2.3 - с. 118), зокрема у цій моделі відсутній складник «екологічна безпека» - без якого забезпечення енергетичної незалежності не може вважатися методично доведеним повністю, тому його слід було б долучити, адже в засадах сталого розвитку екологічний аспект один із визначальних;

2) Додаткового методологічного пояснення потребує позиція про те, що: «Для створення та прискорення розвитку переробних виробництв на основі комплексного використання біомаси, утвореної у процесі аграрного виробництва, необхідно застосувати всі інституціонально визначені інструменти еколого-економічного стимулювання, а також формувати інституціональне підґрунтя для подальшого запровадження нових інструментів, які успішно використовуються країнами ЄС та світу» (п. 2.2, с. 141-142), зокрема слід зауважити про додаткову аргументацію щодо «інституціонально визначених інструментів еколого-економічного стимулювання» на предмет того, які інститути мають визначати ці інструменти і що в методичному контексті означає вислів «інституціональне підґрунтя».

3) У підсумковій частині п. 3.1 дисертації на с. 193 зазначено, що перехід на самозабезпечення аграрного сектору енергетичними ресурсами може відбутися шляхом збільшення виробництва біомас...для цього необхідна державна політика підтримки виробників біопалив, проте не відзначено характеристики політики підтримки у контексті забезпечення енергетичної незалежності, зокрема не визначені стимули і механізми її досягнення з урахуванням особливостей розвитку національного агропромислового комплексу.

4) У п. 3.3 на с. 228 ствердно наголошується про те, що серед переваг від створення енергокооперативів потрібно виділити «підвищення енергонезалежності територіальних громад та

забезпечення енергетичної автономії сільськогосподарських підприємств», проте зауважимо про бажану необхідність визначення найбільш прийнятної спеціалізації зазначених енергетичних кооперативів – за оцінкою цінності окремих видів енергії для потенційного споживача;

5) Не до кінця доведеною є позиція автора у визначенні пріоритетності розвитку тваринництва щодо констатації того, що «... розведення худоби у населення, як це переважно відбувається сьогодні, не вважається оптимальною формою бізнесу для галузі тваринництва...» (п. 4.2., с. 267), адже в чому полягає цей оптимум бізнесу і як його економічно обґрунтувати – не визначено.

Разом з цим висловлені побажання, зауваження та дискусійні положення не знижують високої позитивної оцінки дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота **Гончарук Інни Вікторівни** «*Забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого розвитку*» виконана відповідно до чинних вимог до дисертацій представлених на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, містить теоретичні, методологічні та практичні розробки, які засвідчують, що отримані автором нові науково-обґрунтовані результати вирішують актуальну наукову проблему з обґрунтування засад забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу в умовах глобалізації економіки і розбудови національної моделі інституційного сприяння досягненню Цілей сталого розвитку ООН на період до 2030 року.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Автореферат дисертації за своїм змістом та структурою відповідає дисертаційній роботі. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Оцінюючи отримані в дисертаційній роботі науково-обґрунтовані результати, їх експериментальну перевірку та прикладне впровадження, вважаю, що дисертація на тему: *«Забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу на засадах сталого розвитку»* за своїм змістом, оформленням, теоретичним обґрунтуванням, рівнем наукової новизни, обсягом проведених досліджень і прикладною значущістю розробок відповідає вимогам викладеним у пунктах 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою № 567 Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. зі змінами та доповненнями згідно Постанов № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015. та №567 від 27.07.2016), а її автор **Гончарук Інна Вікторівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН
учений секретар Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»

О.Г. ШПИКУЛЯК

27.11.2020 р.

